

Fat Boy

Pacak, Dorian

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Fine Arts / Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:215:471454>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Fine Arts in Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ LIKOVNA KULTURA
NASTAVNIČKI ODSJEK

DIPLOMSKI RAD

FAT BOY

Dorian Pacak

Mentor: doc. dr. art. Ivan Fijolić

Zagreb, lipanj 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ LIKOVNA KULTURA
NASTAVNIČKI ODSJEK

DIPLOMSKI RAD
FAT BOY

Studijski program: Diplomski sveučilišni program Likovna kultura

Student: Dorian Pacak

Matični broj: 3791/N

Mentor: doc. dr. art. Ivan Fijolić

Zagreb, lipanj 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. BOJA U SKULPTURI.....	2
3. OPIS PROCESA IZRADE	7
4. HUMOR	9
5. REZULTATI	12
6. ZAKLJUČAK.....	25
7. LITERATURA.....	26

1. UVOD

Diplomsko istraživanje započelo je na prvoj godini diplomskog studija sa željom savladavanja forme u skulpturi. Istraživanjem i otkrivanjem ljudskog tijela te prikazivanjem istog u skulpturi kao osnovne početne točke savladavanja tog medija, počela se razvijati želja za eksperimentiranjem s materijalima, ali i s bojom u skulpturi. Boja nije primarni element kod prikaza skulpture u tradicionalnom smislu, za razliku od volumena, mase i materijala od kojeg je skulptura izrađena. Iz tog je razloga ovo istraživanje posvećeno dojamu koji boja i materijal ostavljaju na trodimenzionalnom objektu. Počevši od slikarstva i stvaranja iluzije prostora i volumena pomoću tonova boja, postaje zanimljivo kako boja utječe na objekt koji po svojoj prirodi nije ravna površina, već posjeduje volumen i zauzima prostor.

Fat Boy, kao naslov rada, predstavlja mene kao autora. Ja sam bucmasti dječak koji se divi strukturi i disciplini koja mi nedostaje. Iz tog su razloga prvi modeli na kojima se istraživanje počelo provoditi bili boksački šampioni, čija su tijela vrlo često vrhunac ljudske anatomije, a čiji je um istreniran da podnosi najveće životne pritiske kroz disciplinu. Suprotno tomu, pretilost je za mene pojam gubitka kontrole jer ju povezujem s vlastitim iskustvom dobivanja i gubljenja kilograma u različitim životnim periodima. Rezultati istraživanja tematiziraju životne periode kroz odrastanje, zapošljavanje, nekontrolirane osjećaje te dobre i loše životne navike.

2. BOJA U SKULPTURI

Boja često nije prva asocijacija kada je riječ o skulpturi. To su najčešće taktilne i prostorne kvalitete skulpture. Međutim, svaka skulptura ima svoju boju koja na neki način dodaje dimenziju njenom značenju.

Povijest je skulpture bogata i seže daleko u ljudsku prošlost. Moglo bi se reći da je skulptura srasla s ljudskom civilizacijom i da postoji gotovo koliko i sama civilizacija. U knjizi *Colour in sculpture: A Survey from Ancient Mesopotamia to Present* autorica Hannelore Hägele navodi da se prema načinu na koji su javni i privatni spomenici obojeni, mogu detektirati promjene u kulturnim i socijalnim vrijednostima te uočiti kako se tretiranjem površine može otkriti ne samo ukus, nego i vjerovanja ljudi.¹ Autorica u knjizi navodi da je kraljica Viktorija u 19. stoljeću zahtijevala da se polikromija prestane koristiti u skulpturi te da je voljela pozlaćene skulpture.² To je vjerojatno i razlog zašto su polikromatske skulpture prestale biti popularne i zašto se dugo vremena vjerovalo da su i skulpture starih civilizacija, poput grčke i rimske, bile monokromatske. Osim toga, kipari su u renesansi stvarali prema uzoru na rimske i grčke skulpture koje su iz njihove perspektive bile monokromatske jer nisu vidjeli tragove boje koji su kasnije otkriveni. Kasnija su istraživanja potvrdila tragove boja koji su ostali na skulpturama i arhitekturi toga doba, kao što se može vidjeti na prikazanoj reprodukciji (slika 1), što je ujedno značilo da je naša percepcija skulpture pomalo iskrivljena zbog nečijeg ukusa, ali i manjka informacija izgubljenih kroz povijest.

Hägele navodi da su polikromne skulpture i keramički predmeti nađeni u Tell Halafu (sjeverna Sirija) i Anatoliji (današnja Turska) datirani pet tisuća godina prije Krista. U drevnoj je Mezopotamiji halafska kultura izrađivala figurice od terakote, čiji su detalji (oči, kosa, šminka, životinjski elementi) bili istaknuti bojom (slika 2). Te su figurice ujedno jedni od najranijih dokaza prakse oslikavanja tijela, tetoviranja i žrtvovanja, a smatrale su se važnim dijelom života drevnih

1 Hägele, H. (2013) *Colour in sculpture: A Survey from Ancient Mesopotamia to Present*, London: Cambridge Scholars, str 2, "We may even detect shifts of cultural and social values in the way public and private monuments have been finished; their surface treatment may reveal not only the taste but also the beliefs of a people."

2 Hägele, H. (2013), str 3, "Queen Victoria, who disliked polychrome sculpture, wanted their colours to be removed and to have gilt applied instead. Her taste, and the taste of her age, set the tone for an era which was, during the latter part of her reign, quite restrained."

Mezopotamaca.³ Prema navedenom moglo bi se zaključiti da je boja važan dio skulpture, ali nam otkriva puno informacija o kulturi pojedine civilizacije. Ako boja nije prisutna, dobiva se samo polovična slika značenja skulpture o vremenu i kontekstu u kojemu je nastala.

U suvremenom kiparstvu, osobito na javnim spomenicima, boja može igrati presudnu ulogu jer ih može učiniti primjetljivijima i može pomoći u prenošenju poruke. Jedan od primjera na kojem se to može vidjeti skulptura je Roberta Indiane pod nazivom *Love* (fotografija) koja se nalazi na John F. Kennedy Plazi u Philadelphiji. Prednja i stražnja strana skulpture koju čine slova riječi love (ljubav) prikazana su crvenom bojom. Crvena boja u ovom kontekstu može služiti simboličko značenje jer ,kao što je to dobro poznato, crvena boja asocira na ljubav. Osim toga crvena boja je izuzetno dobro vidljiva u okruženju u kojem je skulptura postavljena. Oko nje nalazi se mnoštvo zelenila što je idealno jer su crvena i zelena komplementarni parovi pa skulptura još više dolazi do izražaja. S obzirom na to da skulpturu čine slova posložena u kvadratnu kompoziciju dojam dubine skulpture dodatno je naglašen hladnim bojama na bočnim i unutarnjim stranama. Ova skulptura puno bi drugačiji dojam ostavljala na promatrača da je obojana drugačije. Na ovaj način njena poruka, vidljivost i dojam koji ostavlja na prostor su optimizirani. U radu Anisha Kapoora *Cloud Gate* (slika 4) koji se nalazi u Chicagu događa se zanimljiv odnos između boje i prostora. Skulptura nije obojana, ali boja nehrđajućeg čelika od kojeg je izrađena omogućuje joj refleksiju prostora koji se nalazi oko nje. Tako skulptura ima neograničen vizualni identitet jer korespondira s prostorom u kojem se nalazi. Njena boja ovisi o lokaciji, a samim time skulptura ujedno postaje i refleksija civilizacije, odnosno kulture koja ju okružuje. Za razliku od bojanja skulptura koje je prethodno spomenuto korištenje svojstva materijala drugačiji je pristup, ali u ovom slučaju podjednako reflektira odraz kulture kroz skulpturu, kao što je to boja činila kroz povijest.

Veliki utjecaj na ovo istraživanje, ali i na moj vizualni identitet, imale su plastične igračke. Još kao dječak volio sam se igrati igračkama raznovrsnih dinosaura (slika 5) čiju sam estetiku prvo pasivno, a onda kasnije aktivno počeo usvajati. Ono što me posebno zaintrigiralo kod tih igračaka je način na koje su obojane. Jeftine igračke obično su

3 Hägele, H. (2013), str. 9

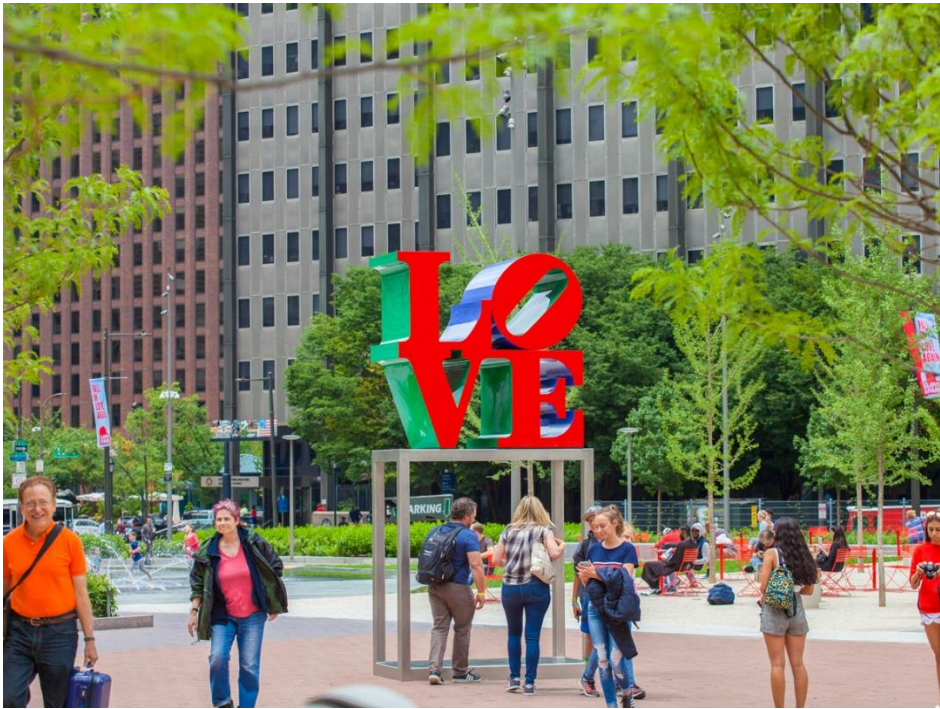
obojane prilično grubo, bez previše obaziranja na detalje. Boje tih igračaka često nemaju veze s njihovim realnim prikazima. Upravo radi toga počeo sam razmišljati o načinima na koje boja može djelovati na promatrača. U prirodi je česta pojava da životinje naglašavaju neku osobinu bojom, kao što su primjerice opasnost, otrovnost ili potraga za partnerom. Kroz ove radove pokušaj je bio naći neki odnos između prirodnog prikaza motiva i ovog ranije navedenog grubog bojanja plastičnih igračaka. Neki motivi koje sam prikazivao korespondiraju s njihovim realnim pandanima, dok su neki posve proizvoljni. Cilj je radove bio učiniti vedrim i zanimljivim te pristupačnim promatraču.

slika 1

slika 2

slika 3

Robert Indiana, *LOVE*, 1970.

slika 4

Anish Kapoor, *Cloud Gate*, 2006.

slika 5

3. OPIS PROCESA IZRADE

„Skulptura uključuje oblikovanje materijala. Ona isto tako uključuje oblikovanje ideja. Bilo da su te forme grube ili dobro definirane, one nose značenje koje kipar želi komunicirati. U te svrhe on koristi materijale koji mu omogućuju da svoje koncepte izrazi u vizualnom i konkretnom jeziku. S obzirom na to da on ovisi o materijalima poput gline, drva, kamena i metala, njihov nedostatak ili obilje ima utjecaj na njegovu kreativnost i na razvoj skulpture kao cjeline...“⁴

Ovo je istraživanje započelo ljudskom formom, odnosno portretom. Tehnika koja je u početku korištena smatra se vrlo tradicionalnom, a služila je kao praksa za savladavanje forme i kiparskih tehnika. Portreti su modelirani u glini, a kasnije lijevani u gipsu. U ovom, već dobro poznatom procesu izrade portreta u mediju kiparstva, kroz greške sukladne manjku iskustva i vještina, počela su se javljati nova rješenja koja su dovela do ključnog problema odnosa boje i forme.

S obzirom na to da je gips krhak materijal koji prilikom otkucavanja pozitiva često puca, bilo je potrebno osmisliti rješenje kako bi se rani portreti spasili i učinili zanimljivijim. Gips, koji je najčešće bijele boje, miješan je s pigmentima kako bi se dobile suptilne promijene u boji, a dijelovi koji su neizbježno odlomljeni spojeni su plastelinom.

Plastelin je po svojoj prirodi potpuno kontrastan finom krhkom bijelom gipsu svojom masnom površinom i jarkim bojama. Taj je materijal igrao veliku ulogu u istraživanju jer je njegova boja potaknula na daljnji interes za istraživanje odnosa boje i skulpture. Mukotrpan i dugotrajan proces modeliranja i lijevanja skulptura bez sigurnih željenih rezultata stvorio je potrebu za pronalaskom rješenja kako bi se dobila čvrsta i stabilna forma bez odrađivanja cijelog procesa.

Kroz proces izrade skulptura od gipsa i probleme koje je taj proces donio, zaključuje se da je za potrebe ovog istraživanja kuhinjska aluminijska folija najbolji materijal. Kuhinjska je

4 Hägele, H. (2013), str 7, “Sculpture involves shaping materials. It also involves shaping ideas. Whether such forms are crude or well defined, they carry a meaning which the sculptor seeks to communicate. For this purpose he uses a material that enables him to express concepts in a visual and concrete language. As he depends on materials such as clay, wood, stone and metal, their abundance or scarcity inevitably has a bearing on his creative activity and the development of sculpture at large, as we shall see on closer examination.“

alumijska folija mekana, savitljiva i lako se može modelirati, stoga je dobivanje forme moguće bez procesa lijevanja.

Problem na koji se naišlo prilikom procesa izrade skulptura je potreba za velikim količinama alumijske folije zbog većih dimenzija rada. Taj se problem riješio tako da je konstrukcija svake skulpture izrađena od novinskoga papira, a zatim je taj novinski papir obložen alumijskom folijom. Taj se proces pokazao najisplativijim i najbližim originalnoj zamisli.

Naravno, gipsani su portreti bili teški i mogli su stajati samostalno, dok je korištenje ove tehnike iziskivalo uporabu plinte. Za plintu su korišteni panjevi različitih dimenzija koji nisu obrađeni ni na koji način. Panjevi su podignuli skulpture od zemlje, a uspjeli su stvoriti i zanimljiv kontrast između neobrađenog prirodnog materijala i ljudski obrađenog materijala.

Proces izrade skulpture završio je bojanjem, najčešće akrilnim bojama, a ponekad i autolakovima. Alumijska je folija sama po sebi izrazito sjajna. Svaki njezin nabor, koji se neizbježno događa kada se ona modelira, zna pridonijeti, ali i narušiti dojam skulpture zbog loma svjetlosti. Akrilna je boja gusta i kada se osuši stvara gustu plastičnu masu koja potpuno prekrije nabore alumijske folije, naravno ako umjetnik to želi. Rezultat je igra prekrivanja i korištenja tih nabora, ali i interakcija prirodnih i ljudski obrađenih materijala.

4. HUMOR

Pretilost sam uvijek povezivao s lošim psihičkim stanjem, što bi naposljetku uzrokovalo nezadovoljstvo fizičkim promjenama na mojem tijelu. Zapuštanje fizičkog izgleda tijela izravno je povezano s lošim psihičkim stanjem i slabijom sposobnosti kreativnog izražavanja.

Na početku bavljenja umjetnosti svoje sam radove tretirao kao vrlo ozbiljne i promišljene. Svoje sam radove smatrao studijama u kojima pogreške često nisu bile dobrodošle i rezultirale bi čestim, najčešće lošim promjenama raspoloženja. U knjizi *Maurizio Cattelan: All* nalazi se citat Maurizia Cattelana koji je povezan s mojim pristupom radu i osobnim promišljanjem:

„Moj rad može biti podijeljen u različite kategorije. Jedna je moj rani rad, koji je zapravo o nemogućnosti rađenja nečeg. To je prijatna koja i dalje daje oblik mojim akcijama i radu. Valjda je to sve povezano s nesigurnosti, s neuspjehom. Možemo imati poglavlje ovdje koje se zove „Neuspjeh“.“⁵

Cattelanov pogled na neuspjeh djeluje kao nešto što je nužno da bi se kreacija dogodila. Cattelan govori o polaritetu, odnosno o tomu što se dogodi kada se velika količina energije pretvori iz forme neuspjeha u nešto smisljeno i fizičko. Neuspjeh me odveo na umjetnički put. Bez tih periodičnih trenutaka nemogućnosti stvaranja, moji radovi bili bi besmisleni i stvarali bi iluziju pokušaja estetizacije motiva svakodnevice.

Kroz mentalne sam borbe sa samim sobom shvatio da je riječ koja najbolje opisuje moj rad *humor*. Službena je definicija te riječi sljedeća: „humor (engl. humo[u]r: šala, humor, šaljivost < lat. humor: tekućina, tjelesni sok), zajednički naziv za pisane, crtane i verbalno iznesene sadržaje koji izazivaju smijeh i veselje, ali i za svojstvo osobnosti koje se očituje u duhovitosti i šaljivosti.“⁶

Upravo su duhovitost i šaljivost izrazi kojima bih opisao dojam koji želim da ovi radovi ostave na promatrača. Sagledati probleme i neugodnosti s kojima se svakodnevno nosimo i usput

5 Nancy Spector, *Maurizio Cattelan: All*, published on the occasion of the exhibition Maurizio Cattelan: All, Solomon R. Guggenheim Foundation, New York, 2011, str. 23, “*My artwork can be divided into different categories. One is my early work, which was really about the impossibility of doing something. This is a threat that still gives shape to many of my actions and work. I guess it was really about insecurity, about failure. We can have a chapter here called “Failure”.*”

6 humor. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 8. 5. 2023.

se nasmijati, moć je koja može dati promatraču osjećaj kontrole nad cijelom situacijom. Cattelan je u intervjuu za magazin *Alejandra de Argos* izjavio:

„Mislim da humor i ironija uključuju i samu tragediju, kao da su dvije strane kovanice. U oba slučaja smijeh je trojanski konj pomoću kojeg se dolazi u dodir s podsviješću, pomoću kojeg se potiče mašta i visceralne reakcije. Kada bi humor određenih radova bio dovoljan da izvuče ljutnju, strah i zapanjenost iz svih, psihoanalitičari bi bili posramljeni...nažalost to nije dovoljno.“⁷

Cattelanov rad i pristup radu potaknuli su me na dublje istraživanje vlastita humora i pokušaja izražavanja kroz medij kiparstva. Jedan od radova koji su služili kao poticaj na razmišljanje bio je Cattelanov *Bidibidobidiboo* (slika 6) kroz koji autor na humorističan način, pomoću vjeverice koja je počinila samoubojstvo sjedeći za kuhinjskim stolom, prikazuje očaj i gubitak nade. Cattelan kroz svoje radove često propituje religijske autoritete, društvo, materijalizam, politiku i slične teme te ih prikazuje na humorističan, ali i satiričan način. Za razliku od toga, u ovom radu naglasak je na autorefleksiji, iako se i on u nekim motivima indirektno dotiče problema poput segregacije ili rata.

Svaki motiv koji je izabran u ovome radu predstavlja jedan segment vremena koji više nije dostupan, a za mene je bio od velikog značaja. Dva sladoleda sudarena jedan u drugi predstavljaju dane u kojima sam se morao baviti egzistencijalnim pitanjima prije stvaranja, kako bih si uopće mogao priuštiti mogućnost stvaranja. Govore o raznim poslovima koje sam, kao i većina mladih ljudi, morao prihvatiti. Posljednji je takav posao bio konobarenje u slastičarnici, stoga je rad sukladno tomu i dobio naziv *Pick your flavour* (slika 14). Kroz analogiju biranja okusa sladoleda predstavlja se opus studentskih poslova koji su podjednako zahtjevni, dosadni i teški, ali i „hranjivi“. *Dinosaur* je čest motiv koji sam prisvojio u umjetničkom stvaralaštvu, a za mene predstavlja odrastanje u 1990-ima i ranim 2000-ima. Djetinjstvo je jedno od sretnijih i ljepših razdoblja kojeg se rado sjetim. *Dinosaur* (slika 13) je jarkih boja, a njegov pogled nije usmjeren u jednu točku. On prati sve što se oko njega događa i beskrajno je znatiželjan, baš kao i dijete koje nema još jasan pogled što će se sve dogoditi, život mu je šaren i zaigran. *Duga* (slika 10) predstavlja period mira. U današnjoj popularnoj kulturi poznata je uzrečica da ako se prođe ispod duge,

7 Cué, E. (2014, 24. studenog) Interview with Maurizio Cattelan by Elena Cué. *Alejandra de Argos*. <https://www.alejandradeargos.com/index.php/en/all-articles/21-guests-with-art/373-interview-maurizio-cattelan-by-elena-cue>

promijeni se spol. U današnje vrijeme promjena spolova vrlo je česta i kontroverzna tema, a duga je simbol kojeg su LGBTQ+ zajednice prisvojile kao vlastiti. Iskoristio sam simbol duge kao simbol promjene, ali i promjene u širem smislu bez poveznice na prethodno spomenutu skupinu. *BananaJoint* (slika 11) za mene predstavlja periode izmjene zdravog i nezdravog načina života (banana = dobro zdravlje, joint = loše zdravlje). To su životni periodi koji se redovito izmjenjuju i u kojima preuzimam ulogu sportaša koji ima svoj život pod kontrolom ili suprotno tome preuzimam ulogu boema koji donosi jednu lošu odluku za drugom. Mislim da je prilično humoristično kako u meni žive potpuno podvojene ličnosti koje prihvaćaju obje strane načina življenja, znajući kako svaka ima mane i vrline. Zadnji motiv koji sam u ovom radu odabrao jest eksplozija, odnosno oblak eksplozije nastao kada je bomba *Fat Man* bačena na japanski grad Nagasaki. Ta eksplozija predstavlja moje potpuno oslobođenje. Predstavlja metamorfozu iz *Fat Boya* u *Fat Mana* (slika 12), odnosno iz debelog dječaka u debelog muškarca, koji i dalje nosi u sebi iste probleme, ali ovoga puta u ulozi odrasle osobe koja završava studij i mora preuzeti sve ono što slijedi u obnašanju uloge odrasloga muškarca.

slika 6

Maurizio Cattelan, *BIDIBIDOBIDIBOO*, 1996.

5. REZULTATI

Kao što je već spomenuto, istraživanje je započelo studiranjem portreta i procesa izrade skulpture tradicionalnim načinom modeliranja gline i lijevanjem gipsanih kalupa. Taj dio, koji na prvi pogled nije izravno povezan s rezultatom, važan je za ovo istraživanje jer me naveo na proučavanje drukčijih načina prikazivanja forme. Osim toga, pomoću njih počeo sam promišljati o humoru kao motivu jer sam na naizgled ozbiljne portrete počeo intervenirati plastelinom koji se smatra neozbiljnim materijalom. Radovi nastali na početku istraživanja prikazani su na sljedećim fotografijama:

slika 7

slika 8

slika 9

Nakon eksperimentiranja s gipsanim odljevima, kao materijal počeo sam koristiti aluminijsku foliju, novinski papir, žicu, drvene panjeve i akrilne boje. Rezultati su prikazani na sljedećim fotografijama.

Duga

slika 10

Duga, detalj

Duga, detalj

BananaJoint

slika 11

BananaJoint, detalj

FatMan

slika 12

Fat Man, detailj

Dinosaur

slika 13

Dinosaur, detalj

PickYourFlavour

slika 14

PickYourFlavour, detalj

6. ZAKLJUČAK

Medij kiparstva omogućio mi je kroz istraživanje materijala novi pogled na vlastito razmišljanje. Humor kod većine ljudi izaziva ugodne emocije, no ovaj rad omogućio mi je da uz pomoć humora pristupim neugodnim fazama vlastitoga života, ali i pojedinim aspektima života koji se odnose na sve ljude. Kroz rad shvatio sam da vještina izražavanja u klasičnom smislu nije uvijek presudna za prenošenje ideje i poruke. Vježba i savladavanje forme omogućili su oslobađanje ideja i probudili potrebu za istraživanjem mogućnosti medija kiparstva i djelovanja u fizičkom prostoru. Boja je oduvijek bila moje interesno polje, a materijali koje sam koristio u ovom radu omogućili su mi da se uz pomoć nje izrazim.

Ton ovog rada, iako je u srži doista ozbiljan, trebao bi kod promatrača pobuditi ugodne emocije i omogućiti autorefleksiju kroz motive koji su prikazani na pomalo neozbiljan način. Kuhinjska aluminijska folija, koja se u tradicionalnom kiparskom smislu možda i ne smatra ozbiljnim materijalom, u ovom radu dobiva na ozbiljnosti kroz mogućnost jednostavnog izražavanja, koje može biti dostupno svima koji je posjeduju. Ideja je bila posegnuti za dostupnim materijalom koji nudi brzu mogućnost oblikovanja bez previše prethodno potrebnih savladavanja tehnike i tehnologije materijala. Taj materijal rad čini bližim promatraču, a samim time i pospješuje mogućnost pronalaska samoga sebe u promatranju ovoga rada.

Rad je posvećen svim ljudima koji su doživjeli razne krize kroz odrastanje, obrazovanje, zapošljavanje, ali i borbe s vlastitim emocijama i stavovima. On služi kao podsjetnik da na naizgled nerješive probleme treba pristupiti s osmijehom i nadom u bolje sutra.

7. LITERATURA

Cué, E. 2014. Interview with Maurizio Cattelan by Elena Cué. *Alejandra de Agros* <<https://www.alejandradeargos.com/index.php/en/all-articles/21-guests-with-art/373-interview-maurizio-cattelan-by-elena-cue>> (pristup 18. 5. 2023.)

Hägele, H. (2013). *Colour in sculpture: A Survey from Ancient Mesopotamia to Present*. London: Cambridge Scholars.

Leksikografski zavod Miroslav Krleža. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26678>> (pristup 8. 5. 2023.)

Spector N. (2011). *Maurizio Cattelan All*. New York: Guggenheim